

PAULINA WYSZYŃSKA-ŚLUFIŃSKA

Interes ubezpieczeniowy w ubezpieczeniu mienia posiadanego na innej podstawie niż prawo własności

Celem niniejszego artykułu jest wskazanie zakresu i granicy interesu ubezpieczeniowego w ubezpieczeniu mienia posiadanego na innej podstawie niż prawo własności. Autorka wskazuje, kiedy ubezpieczenia mienia jest dopuszczalne, a także jakie są konsekwencje braku interesu ubezpieczeniowego w razie uprzednio zawartej umowy ubezpieczenia mienia.

Słowa kluczowe: ubezpieczenie, interes ubezpieczeniowy, ubezpieczenie mienia, ubezpieczenia mienia posiadanego na innej podstawie niż prawo własności.

Wstęp

Interes ubezpieczeniowy oraz ryzyko ubezpieczeniowe stanowią ściśle ze sobą powiązane elementy konstrukcyjne umowy ubezpieczenia. Występowanie interesu ubezpieczeniowego odróżnia umowę ubezpieczenia od umów hazardowych, będących jedynie zakładem o to, czy dane zdarzenie, określone w umowie, wystąpi lub nie. W przeciwieństwie od gier czy zakładów mających na celu wzbogacenie jednej strony kosztem drugiej, umowa ubezpieczenia ma służyć jako instrument kompensacji w doznanym uszczerbku. Na marginesie należy dodać, iż w razie braku interesu ubezpieczeniowego w celu uzyskania ochrony strony mogą posłużyć się np. gwarancją.¹

Nie jest wykluczone, że z określonym składnikiem majątkowym mogą być związane interesy majątkowe różnych podmiotów (np. w relacji właściciel – najemca nieruchomości, który może utracić zysk z podnajmu danej rzeczy).² O ile ubezpieczenie mienia objętego prawem własności nie budzi wątpliwości, o tyle problematyczne może wydawać się określenie, kiedy podmioty

1. S. Byczko, *Interes ubezpieczeniowy. Aspekty prawne*, DIFIN, Warszawa 2013, s. 123–129.

2. Por. Uchwała Sądu Najwyższego (dalej: SN) z dnia 30 listopada 2005 r., sygn. III CZP 96/05 (OSNC 2006 nr 10, poz. 164), Wyrok SN z dnia 24 sierpnia 2005 r., sygn. II CK 35/05, nr lex 193838.

nieposiadające tytułu prawnego w postaci prawa własności do mienia mogą zawrzeć umowę ubezpieczenia, na mocy której zostanie przyznana im ochrona ubezpieczeniowa.

Ubezpieczenie mienia przez te podmioty będzie dopuszczalne w razie występowania ich odrębnych interesów ubezpieczeniowych (przy czym ocena ta w praktyce będzie możliwa dopiero w razie zajścia wypadku ubezpieczeniowego).³ W takiej sytuacji w celu zawarcia umowy ubezpieczenia mienia konieczne jest zweryfikowanie:

- 1) czy podmioty szukające ochrony ubezpieczeniowej posiadają własne interesy ubezpieczeniowe w ubezpieczeniu mienia;
- 2) jaka jest granica tych interesów w razie wielości podmiotów;
- 3) a w przypadku zajścia wypadku ubezpieczeniowego: jaki jest zakres naprawienia szkody wyrażonej tym podmiotom.

1. Zakres i pojęcie interesu ubezpieczeniowego

1.1. Kształtowanie się teorii interesu ubezpieczeniowego

Teoria interesu ubezpieczeniowego, stanowiącego obecnie warunek *sine qua non* zawarcia umowy ubezpieczenia, znajdowała swój wyraz w orzecznictwie Sądu Najwyższego jeszcze przed nowelizacją w 2007 roku⁴ artykułu 821 Kodeksu cywilnego (dalej: k.c.).⁵ Uprzednie brzmienie przepisu stanowiło odzwierciedlenie tzw. teorii mienia, zgodnie z którą przedmiotem ubezpieczenia mogło być wyłącznie mienie lub odpowiedzialność cywilna. Jako podstawę udzielenia ochrony ubezpieczeniowej podmiotom nieposiadającym tytułu prawa własności względem określonego składnika majątkowego Sąd Najwyższy wskazywał stosunek prawny istniejący po stronie ubezpieczającego, usprawiedliwiający pozyskanie ochrony ubezpieczeniowej. Problem ten dotyczył w szczególności ubezpieczeń typu *casco*, w razie zawarcia umowy ubezpieczenia przez podmiot, który uzyskał posiadanie pojazdu mechanicznego w dobrej wierze lecz nie nabył prawa własności. Sąd Najwyższy wyraził pogląd, zgodnie z którym brak prawa własności po stronie ubezpieczającego nie powoduje nieważności umowy ubezpieczenia ze względu na istniejący interes ubezpieczeniowy.⁶ Warunkiem uzyskania ochrony ubezpieczeniowej było wykazanie dobrej wiary posiadacza pojazdu.⁷ W orzecznictwie utrwalił się pogląd, że po stronie posiadacza niebędącego właścicielem pojazdu mechanicznego, występuje stosunek faktyczny uzasadniający poszukiwanie ochrony ubezpieczeniowej w odniesieniu do konkretnego pojazdu (z uwagi na skutki majątkowe powiązane ze stanem faktycznym, jakim jest posiadanie).⁸

3. S. Byczko, *op. cit.*, s. 173.

4. Nowelizacja dokonana ustawą z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw [Dz. U. nr 82, poz. 557].

5. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny [Dz. U. 2018, poz. 1025].

6. K. Malinowska, *Zarządzanie ryzykiem w ubezpieczeniach mienia*, [w:] *Ryzyko ubezpieczeniowe. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki*, [red.] M. Serwach, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 134 i nast.

7. *Ibidem*, s. 135 i nast. Por. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 6 kwietnia 2017 r., sygn. I Aca 922/16, lex nr 2300225, w którym sąd wskazał, że dobra wiara posiadacza powinna występować nie tylko w chwili zawarcia umowy sprzedaży, lecz również w chwili zawierania umowy ubezpieczenia.

8. Uchwała SN z dnia 7 sierpnia 1992 r., III CZP 93/92, lex nr 5369; Wyrok SN z dnia 20 czerwca 2002 r., sygn. IV CKN 1131/00, lex nr 80263; Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 6 kwietnia 2017 r., sygn. I Aca 922/16, lex nr 2300225.

1.2. Istota interesu ubezpieczeniowego

Obecne brzmienie art. 821 k.c.⁹ nie zawiera definicji legalnej interesu ubezpieczeniowego, aczkolwiek zabieg taki należy uznać za celowy, ze względu na szerszą koncepcję interesu ubezpieczeniowego w porównaniu z konstrukcją ubezpieczenia mienia oraz odpowiedzialności cywilnej.¹⁰ Przejawem interesu ubezpieczeniowego jest interes ekonomiczny, wyrażający się w poszukiwaniu ochrony w przedmiocie określonych dóbr. Istota interesu ubezpieczeniowego charakteryzuje się tym, iż dobra te nie muszą mieć charakteru materialnego – wystarczy, aby miały określoną wartość i aby istniała więź pomiędzy zagrożonymi dobrami a ubezpieczonym.¹¹ Mając powyższe na uwadze, wskazać należy, że interes ubezpieczeniowy może pozostawać nie tylko w korelacji do majątku pojmowanego jako rzecz w rozumieniu kodeksu cywilnego, powinien być rozumiany szerzej, np. jako prawa związane z rzeczą, roszczenia oraz spodziewany zysk.¹² Interes majątkowy podlegający ochronie ubezpieczeniowej nie może być sprzeczny z prawem oraz musi dać się oszacować w pieniądzu, czyli mieć realną wartość.¹³ Zgodność z prawem należy rozumieć szeroko, tj. w ujęciu cywilistycznym – jako zgodność z prawem powszechnie obowiązującym oraz z zasadami współżycia społecznego.¹⁴ Jednak niezasadne byłoby upatrywanie ubezpieczenia cudzego mienia wyłącznie w oparciu o obowiązek moralny, jeśli z obowiązkiem tym nie byłby powiązany żaden interes ekonomiczny.¹⁵

Powyższe rozumienie interesu ubezpieczeniowego – jako interesu uzasadnionego prawnie lub w oparciu o zasady słuszności – jest zbliżone do rozumienia interesu ubezpieczeniowego w prawie angielskim.¹⁶ W literaturze zagranicznej wskazuje się, iż interes ubezpieczeniowy ma być

-
9. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny [Dz. U. 2018, poz. 1025].
 10. R. Stefanicki, *Interes ubezpieczeniowy w świetle art. 821 Kodeksu cywilnego*, [w:] *Kierunki rozwoju ubezpieczeń gospodarczych w Polsce. Wybrane zagadnienia prawne*, [red.] B. Gnela, M. Szaraniec, DIFIN, Warszawa 2013, s. 19.
 11. S. Byczko, *op. cit.*, s. 126, J.M. Kondek, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III B*, [red.] K. Osajda, CH Beck, Warszawa 2017, s. 985.
 12. K. Malinowska, *op. cit.*, s. 129.
 13. W. Dubis, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, [red.] E. Gniewek, P. Machnikowski, s. 1547.
 14. E. Kowalewski, *Wprowadzenie do teorii interesu ubezpieczeniowego*, [w:] *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, [red.] A. Wąsiewicz, Bydgoszcz 1997, s. 82–83; M. Orlicki, J. Pokrzywniak, *Umowa ubezpieczenia. Komentarz do nowelizacji do kodeksu cywilnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2007, s. 95.
 15. Takie szerokie rozumienie interesu ubezpieczeniowego zaprezentowano m.in. w orzecznictwie Republiki Południowej Afryki, co według autorki nie znajduje uzasadnienia w rzeczywistości ubezpieczeniowej. Zob. Philips v General Accident Insurance Co (SA) Ltd 1983 (4) SA 652 (W). Szerzej zob.: E. Botes, H. Kloppers, *Insurable interest as a requirement for insurance contracts: a comparative analysis*, 26 Afr. J. Int'l & Comp. L. 130, 2018.
 16. Jedną z pierwszych definicji interesu ubezpieczeniowego w prawie angielskim zaprezentowano w sprawie *Macaurav. Northern Assurance Co. Ltd* [1925] AC 619, w której uznano, że interes ubezpieczeniowy występuje tylko wówczas, gdy jest zgodny z prawem (np. jako prawo własności) lub jest słuszny, ale w oparciu o podstawę prawną. Z kolei w orzeczeniu *Feasey v. Sun Life Assurance Co. of Canada* [2003] wskazano, iż w celu ustalenia, czy podmiot ubezpieczający ma interes ubezpieczeniowy, konieczne jest przeprowadzenie testu, czy istnieje więź ekonomiczna z danym obiektem, oraz wykazanie: 1) że ubezpieczony ma interes prawny lub inny słuszny interes do danego przedmiotu; 2) że ubezpieczony jest w posiadaniu danego przedmiotu; 3) a jeśli ubezpieczony nie jest w posiadaniu przedmiotu, to czy może być odpowiedzialny, lub ponieść szkodę w razie jego utraty. Szerzej zob.: E. Botes, H. Kloppers, *op. cit.*, s. 144 i nast.

swego rodzaju zabezpieczenie przed zjawiskiem *moral hazard*, stanowiącym nadużycie ze strony podmiotu ubezpieczonego.¹⁷

Z kolei w prawie australijskim doszło do odrzucenia powyższej koncepcji na rzecz tzw. *indemnity principle*, charakteryzującej się brakiem obowiązku wykazania interesu ubezpieczeniowego. Warunkiem wypłaty odszkodowania oraz podstawą usprawiedliwiająca zawarcie umowy ubezpieczenia jest w tym modelu wykazanie szkody. Tym samym wystarczy, że podmiot szukający ochrony ubezpieczeniowej ma jakikolwiek interes ekonomiczny w ubezpieczeniu danego mienia, nie musi zaś posiadać interesu prawnego w zawarciu stosownej umowy ubezpieczenia.¹⁸

2. Interes ubezpieczeniowy w ubezpieczeniu mienia lub aktywów posiadanych na innej podstawie niż prawo własności

2.1. Interes ubezpieczeniowy właściciela mienia

Jak już wspomniano powyżej, wprowadzenie pojęcia interesu ubezpieczeniowego umożliwia ubezpieczenie – oprócz mienia i odpowiedzialności cywilnej – również innych dóbr, które mają charakter faktyczny oraz ekonomiczny. Oczywiście jest, że interes ubezpieczeniowy właściciela mienia przejawia się w interesie ekonomicznym w zachowaniu przedmiotu prawa własności, ponieważ uszkodzenie lub utrata rzeczy skutkuje uszczerbkiem w jego prawie majątkowym. Wówczas wartość interesu ubezpieczeniowego, będąca pochodną interesu ekonomicznego, najczęściej odpowiada wartości rzeczy.¹⁹ Nie mniej jednak, jeśli pomimo występującego prawa własności nie ma miejsca interes ekonomiczny, to w takiej sytuacji nie występuje również interes ubezpieczeniowy.

2.2. Inne źródła interesu ubezpieczeniowego

Istnienie tytułu prawa własności pozostaje irrelevantne dla przyznania ochrony ubezpieczeniowej, inaczej mówiąc: nie jest warunkiem przyznania ochrony ubezpieczeniowej.²⁰ Źródłem interesu ubezpieczeniowego, oprócz prawa własności, mogą być więc inne prawa rzeczowe, stosunki zobowiązaniowe, stosunki faktyczne, takie jak posiadanie lub dzierżenie, a także formy korzystania z rzeczy. W literaturze zagranicznej prezentowany jest pogląd, zgodnie którym interes ubezpieczeniowy w ubezpieczeniu mienia posiadanego na innej podstawie niż prawo istnieje zawsze, o ile ziszczenie się ryzyka ubezpieczeniowego skutkuje uszczerbkiem majątkowym ubezpieczonego.²¹

Analiza ogólnych warunków umowy ubezpieczenia mienia jednoznacznie wskazuje, iż zarówno ubezpieczającym, jak i ubezpieczonym może być podmiot będący właścicielem mienia lub posiadający inny tytuł prawny do mienia. Konstrukcja taka często znajduje zastosowanie w stosunkach

17. M. Song, *op. cit.*, s. 78.

18. E. Botes, H. Kloppers, *op. cit.*, s. 151.

19. S. Byczko, *op. cit.*, s. 243–245. Por. L. Pokorzyński, *Dochodzenie roszczenia o odszkodowanie ubezpieczeniowe*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1973, nr 35, z. 2, s. 1–2.

20. K. Malinowska, *op. cit.*, s. 135.

21. S. Byczko, *op. cit.*, s. 243–249. Por. M. Orlicki, [w:] *Prawo umów handlowych. System prawa handlowego. Tom 5*, [red.] M. Stec, CH Beck, Warszawa 2017, s. 1701 i nast.

między przedsiębiorcami, w razie zawierania umów ubezpieczenia w celu zabezpieczenia wykonania określonej umowy, niejednokrotnie polegającej na świadczeniu usługi.²²

2.3. Wartość interesu ubezpieczeniowego

Wartość interesu może być inna niż wartość samej rzeczy. Przykładowo: gdy niebezpieczeństwo związane z rzeczą dotyka nie właściciela, a podmioty trzecie, na mocy szczególnego stosunku obligacyjnego (np. w umowach z podwykonawcami – w razie uszkodzenia mienia przez podmioty trzecie – na podstawie zawartego stosunku zobowiązaniowego podwykonawca ma obowiązek naprawy uszkodzonego mienia na własny koszt w ramach przyznanego za wykonaną usługę wynagrodzenia ryczałtowego). Występowanie takiego stosunku nie prowadzi automatycznie do zmniejszenia interesu ubezpieczeniowego.

Na marginesie należy dodać, że interes majątkowy podlega modyfikacjom, tym samym (w celu optymalizacji kosztów ubezpieczenia) zasadne jest dokonanie podziału ryzyk pomiędzy podmiotami ubezpieczonymi.

W praktyce ubezpieczeniowej ogólne warunki umowy będą zawierały autonomiczne definicje zdarzeń losowych objętych zakresem umowy ubezpieczenia. Ocena ryzyka będzie zatem następstwem szczegółowej analizy.²³ Ekonomiczny sens zawarcia umowy ubezpieczenia polega na transferze ryzyka ubezpieczenia w zamian za uiszczoną składkę. W zakresie przejętego ryzyka wyznacza się odpowiednie kategorie, stanowiące podstawę oceny możliwości wystąpienia szkody i jej potencjalnej wartości. Dlatego też tak istotne jest ustalenie rodzaju ryzyka, warunków podziału i jego przejęcia, gdyż w konsekwencji będzie to determinowało wysokość należnej składki.²⁴

Na wartość interesu ubezpieczeniowego mają wpływ liczne czynniki, m.in. zasady odpowiedzialności za uszkodzenie, zniszczenie lub utratę rzeczy, zwrot wydatków poniesionych na rzecz lub podział kosztów utrzymania danego mienia objętego ochroną ubezpieczeniową.²⁵

Oszacowanie interesu ubezpieczeniowego następuje na podstawie deklaracji ryzyka, o której mowa w art. 815 k.c. Informacje ujawnione w deklaracji powinny być zgodne ze stanem faktycznym, odpowiadać prawdzie oraz dotyczyć realnych wartości.²⁶ Interes ubezpieczeniowy inaczej kształtuje się w ubezpieczeniu aktywów (mienia), gdzie zazwyczaj jest związany z potencjalnie grożącą ubezpieczonemu stratą, pozostającą w związku ze składnikiem własnego lub cudzego majątku, a inaczej – w ubezpieczeniach odpowiedzialności cywilnej, w których przejawia się

22. Zob. Ergo Hestia, ogólne warunki ubezpieczenia Hestia Biznes, dostępna na https://cdn.bsbox.pl/files/hestia/M2M7MDA_/73dd54b8335b2f39a17c0aca279a5ba5_documents.pdf [dostęp: 5.09.2018]; PZU ogólne warunki ubezpieczenia mienia od wszystkich ryzyk, dostępne na <https://www.pzu.pl/filesserver/item/1505273> [dostęp: 5.09.2018]; Compensa Vienna Insurance Group, ogólne warunki umowy ubezpieczenia mienia od wszystkich ryzyk, dostępne na https://www.compensa.pl/fileadmin/user_upload/OWU_All_Risks.pdf [dostęp: 5.09.2018]; Warta, ogólne warunki umowy ubezpieczenia, warta dom komfort, dostępne na: <https://www.warta.pl/documents/10157/10315967/OWU%20WARTA%20Dom%20Komfort%20C7181.pdf> [dostęp: 5.09.2018].

23. Zob. J. Kliszcz, *Praktyczne spojrzenie brokera na problematykę zarządzania ryzykiem*, [w:] *Ryzyko ubezpieczeniowe. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki*, [red.] M. Serwach, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013, s. 280.

24. S. Byczko, *op. cit.*, s. 181 i nast.

25. *Ibidem*, s. 175.

26. *Ibidem* s. 190–191.

w możliwości powstania odpowiedzialności względem poszkodowanego²⁷ [cechą charakterystyczną ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej jest konieczność wystąpienia odpowiedzialności cywilnej ubezpieczonego, gdyż ubezpieczenie dotyczy szkody, jaką poniósł poszkodowany, nie zaś ubezpieczony].²⁸

Interes ubezpieczeniowy będzie przesądzał o wysokości sumy ubezpieczenia lub sumy gwarancyjnej (w ubezpieczeniach odpowiedzialności cywilnej), a w konsekwencji – o wysokości sumy odszkodowania. W przypadku ubezpieczenia mienia suma ubezpieczenia będzie zazwyczaj pochodną interesu ubezpieczeniowego, którego wartość wraz z wysokością poniesionej szkody będą wyznaczały górną granicę odpowiedzialności ubezpieczyciela. Należy zauważyć, że w sytuacjach, w których nie da się określić wysokości świadczenia, interes nie traci charakteru majątkowego oraz pieniężnego.²⁹

Interes ubezpieczeniowy może mieć wartość zmienną, tj. rozwijać się w czasie (np. w trakcie budowy), zmieniać się (np. z uwagi na upływ czasu) lub całkowicie zaniknąć. Nie mniej jednak, kluczowe znaczenie interesu ubezpieczeniowego następuje w chwili wystąpienia wypadku ubezpieczeniowego i powstania szkody, a nie w chwili zawarcia umowy, przy czym uznaje się, że co do zasady interes powinien istnieć już w chwili jej zawarcia.³⁰

Przykładem ubezpieczeń odpowiadających potrzebom w zakresie uwzględnienia modyfikacji zakresu ubezpieczeniowego z uwagi na upływ czasu są ubezpieczenia typu *Contractor all risk* oraz *Erection risk* wykorzystywane jako ubezpieczenia procesu budowlanego. Ich zaletą jest zapewnienie ochrony procesu budowlanego, który dynamicznie może się zmieniać w czasie, poprzez wzrost ubezpieczenia mienia w postaci materiałów budowlanych, tworzących określony obiekt końcowy.³¹

3. Skutki braku interesu ubezpieczeniowego

W ramach swobody umów wynikającej z artykułu 3531 k.c. strony mogą dowolnie określić przedmiot ubezpieczenia – z zastrzeżeniem, że konieczne jest wykazanie interesu ubezpieczeniowego.³² Następstwem braku interesu ubezpieczeniowego jest brak szkody oraz niemożność zajścia wypadku ubezpieczeniowego.³³ W przypadku, gdy brak interesu istniał w chwili zawierania umowy ubezpieczenia oraz ma charakter trwały, umowa ubezpieczenia dotknięta jest sankcją nieważności na mocy art. 806 k.c.³⁴ Wskazać należy jednak, iż okoliczności, czy danemu podmiotowi przysługuje interes ubezpieczeniowy oraz jaki jest zakres tego interesu powinny być zawsze rozpatrywane *in casu*. Egzemplifikacją problemu ustalenia zakresu interesu ubezpieczeniowego

27. *Ibidem*, s. 242.

28. E. Kowalewski, *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz–Toruń 2002, s. 267.

29. S. Byczko, *op. cit.*, s. 244 i 267.

30. *Ibidem*, s. 130 i nast.

31. K. Malinowska, *op. cit.*, s. 157.

32. *Ibidem*, s. 134.

33. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 6 kwietnia 2017 r., sygn. I Aca 922/16, lex nr 2300225.

34. A. Raczynski, [w:] *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz*, [red.] M. Gutowski, CH Beck, Warszawa 2016, s. 1083; S. Byczko, *op. cit.*, s. 111–123.

jest ubezpieczenie mienia powierzonego w postaci szczepionek obowiązkowych, finansowanych z budżetu Skarbu Państwa oraz szczepionek dobrowolnych, przekazywanych przechowawcy przez podmioty prywatne.³⁵ Przechowawca może mieć interes ubezpieczeniowy w zawarciu stosownej umowy ubezpieczeniowej, bowiem są na niego nałożone liczne obowiązki w zakresie przechowywania szczepionek, w tym m.in. obowiązek zachowania łańcucha chłodniczego (dodatkowo zakres jego interesu ekonomicznego może być determinowany obowiązkami wynikającymi z zawartych umów dotyczących przechowywania).³⁶ Zakres interesu ubezpieczeniowego w zawarciu umowy ubezpieczenia mienia w postaci szczepionek będzie inny w przypadku ubezpieczenia szczepionek obowiązkowych (np. gdy wskutek działania pracownika przechowawcy, polegającego na wyłączeniu urządzeń chłodniczych, doszłoby do uszkodzenia szczepionek, a Skarb Państwa wystąpiłby z roszczeniem o naprawienie szkody), a inny w przypadku szczepionek dobrowolnych. W tym miejscu warto przywołać przykład sprawy dotyczącej uszkodzenia szczepionek wskutek braku dostawy energii elektrycznej w województwie lubuskim w 2017 roku, spowodowanej orkanem Ksawery. Utylizacja szczepionek obowiązkowych była następstwem braku możliwości zapewnienia prawidłowego przechowywania produktów medycznych z przyczyn niezależnych od przechowawcy. Tym samym przechowawca nie poniósł żadnej szkody, szkodę poniósł natomiast Skarb Państwa – jako podmiot finansujący zakup szczepionek. Jeśli umowa ubezpieczenia obejmowała zbiorczo zarówno szczepionki obowiązkowe, jak i dobrowolne, bez ich rozróżnienia, wówczas przechowawca ponosił szkodę tylko w zakresie szczepionek dobrowolnych, jeśli doszło do ich uszkodzenia. Jeżeli zaś w umowie ubezpieczenia dokonano rozdzielenia dotyczącego objęcia ochroną ubezpieczeniową szczepionek dobrowolnych oraz szczepionek obowiązkowych, wówczas – jeśli składka została ustalona z uwzględnieniem powyższego ryzyka dotyczącego szczepionek obowiązkowych (pomimo: 1/ braku możliwości wystąpienia szkody ubezpieczonego przechowawcy ze względu na obowiązek dostarczenia szczepionek przez Skarb Państwa i na jego koszt oraz 2/ braku interesu ubezpieczeniowego przechowawcy w tym zakresie) – to zasadne wydaje się roszczenie o zwrot tej części składki na podstawie przepisów o nienależnym świadczeniu (art. 410 i nast. k.c.), z uwagi na nieważność w tej części umowy ubezpieczenia (art. 58§3 k.c.). Podobne stanowisko w zakresie zwrotu składki ubezpieczeniowej w przypadku braku interesu ubezpieczeniowego zostało przedstawione przez Szkocką i Angielską Komisję Prawa (ang. *Scottish and English Law Commission*), w rekomendacji zawartej w dokumencie „Issue Paper Number 10, 2015”.³⁷

35. Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (Dz. U. 2018 nr 234, poz. 1570). Zgodnie z art 18 tej ustawy szczepionki obowiązkowe są finansowane z budżetu państwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw zdrowia.

36. Zob. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 21 czerwca 2016 r., sygn. Akt III SA/Kr 77/16, [lex nr 2085837], w którym sąd wskazał, że „obowiązek zachowania łańcucha chłodniczego obciąża wszystkie podmioty, które zajmują się przechowywaniem, transportem i dystrybucją środków immunologicznych, zatem z chwilą odbioru szczepionek [...] przez świadczeniodawcę [...] spoczywa na nim obowiązek ich przechowywania we właściwych warunkach.” Na przechowawcy ciążyą określone obowiązki w zakresie przechowywania szczepionek. Procedurę dystrybucji oraz ich przechowywania regulują m.in. następujące przepisy: Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 21 kwietnia 2017 r., w sprawie zapotrzebowania na szczepionki służące do przeprowadzenia szczepień obowiązkowych (Dz. U. 2017, poz. 848), Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2015 r. w sprawie wymagań Dobrej Praktyki Dystrybucyjnej (Dz. U. 2017, poz. 509).

37. E. Botes; H. Kloppers, *op. cit.*, s. 148–149.

Zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie ukształtowały się dwie koncepcje dotyczące przedmiotu świadczenia ubezpieczyciela w umowie ubezpieczenia 1) tzw. teoria ryzyka oraz 2) teoria świadczenia pieniężnego. Należy przychylić się do teorii ryzyka, a więc opowiedzieć się za poglądem, zgodnie z którym świadczenie ubezpieczyciela rozumiane jest szeroko: jako ponoszenie ochrony ubezpieczeniowej (ryzyka, które ubezpieczyciel ponosi zawsze) oraz wypłaty świadczenia pieniężnego (w razie zajścia wypadku ubezpieczeniowego)³⁸. Wówczas umowa ubezpieczenia jest umową wzajemną.³⁹ W wyroku Sądu Najwyższego z dnia 16 października 2014 roku, sygn. III CSK 302/13⁴⁰, sąd opowiedział się za teorią ponoszenia ryzyka. Sąd Najwyższy wskazał, że skoro umowa ubezpieczenia jest kwalifikowana jako umowa wzajemna w rozumieniu art. 487 §2 k.c., to świadczenie pieniężne ubezpieczyciela powinno odpowiadać wartości ponoszonego ryzyka ubezpieczeniowego, w zamian za które uzyskuje on składkę. Jeśli więc ubezpieczyciel uzyskał składkę w kwocie wyliczonej w oparciu o ryzyko ubezpieczeniowe, to w razie wystąpienia szkody, jego odpowiedzialność powinna stanowić równowartość świadczenia ubezpieczającego.⁴¹

4. „Mnożenie” interesu ubezpieczeniowego

W razie mnożenia interesów ubezpieczeniowych konieczne jest występowanie odpowiedniego prawa lub innego stosunku faktycznego wobec zagrożonego wypadkiem ubezpieczeniowym dobra⁴² (np. dzierżenie oparte na stosunku zobowiązaniowym). U każdego z zagrożonych podmiotów wartość interesu będzie zależała od wartości ekonomicznej związanej z przedmiotem ubezpieczenia, co jest istotne w sytuacji rozdzielenia interesów ekonomicznych, naruszonych wskutek zdarzenia u wszystkich ubezpieczonych.⁴³ Ciekawie kształtuje się sytuacja, gdy ubezpieczający oraz ubezpieczony w sensie formalnym są odrębnymi podmiotami prawa. Przykładowo w angielskiej sprawie *Sharp v Sphere Drake* przedsiębiorca zawarł umowę ubezpieczenia mienia w postaci jachtu, formalnie należącego do założonej przez niego spółki. Ubezpieczyciel odmówił wypłaty odszkodowania, wskazując, iż przedsiębiorca nie posiadał interesu ubezpieczeniowego w ubezpieczeniu mienia, gdyż interes taki posiadała spółka. Sąd uznał, iż skoro spółka upoważniła przedsiębiorcę do korzystania z łodzi, a na nim z kolei ciążył obowiązek dochowywania należytej staranności przy wykonywaniu tego uprawnienia, to przedsiębiorca miał interes prawny w ubezpieczeniu mienia. Tym samym – zawarta umowa ubezpieczenia była ważna.⁴⁴

W sytuacji niepodzielności / podzielności szkody (ang. *aggregation of damage*), gdy szkoda zostanie wyrządzona dwóm odrębnym podmiotom jednym czynem, każdy z poszkodowanych ma prawo domagać się naprawienia własnej szkody. Wówczas szkoda będzie ustalana w oparciu

38. M. Orlicki, [w:] *Prawo umów handlowych* ... s. 1702; J. Pokrzywniak, [w:] *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz* ..., s. 1051. Odmiennie: M. Krajewski, *Umowa ubezpieczenia. Art 805–834 k.c. Komentarz*, CH Beck, Warszawa 2016, s. 36 i nast.

39. J. Pokrzywniak, [w:] *Kodeks cywilny* ... s. 1051.

40. Wyrok SN z dnia 16 października 2014 r., sygn. III CSK 302/13, OSNC 2015, nr 10, poz. 121.

41. Wyrok SN, sygn. III CSK 302/13.

42. S. Byczko, *op.cit.*, s. 174.

43. *Ibidem*, s. 174 i nast.

44. *Sharp v Sphere Drake Insurance (The Moonacre)*, [1992] 2 Lloyd's Rep. 501., M. Song, *op.cit.*, s. 78 i nast.

o teorię różnicy.⁴⁵ Dopuszczalne jest więc, aby to samo dobro było przedmiotem różnych interesów majątkowych, odrębnie ubezpieczonych.⁴⁶ W takim przypadku nie zachodzi obawa podwójnego ubezpieczenia, o którym mowa w art. 8241 k.c., gdyż taka sytuacja ma miejsce jedynie wówczas „gdy ten sam ubezpieczony w odniesieniu do tego samego przedmiotu ubezpieczenia, jest stroną kilku umów ubezpieczenia, a przedmiotem tych zobowiązań jest ten sam interes ubezpieczeniowy”.⁴⁷ Zwrócić należy uwagę, iż w takim przypadku umowa ubezpieczenia cudzego mienia powinna *expressis verbis* wskazywać przedmiot ubezpieczenia, poprzez uwzględnienie interesu ubezpieczeniowego. W przypadku wyrządzenia szkody w ubezpieczonym mieniu, odszkodowanie powinno zostać wypłacone podmiotowi wskazanemu jako podmiot ubezpieczony w umowie ubezpieczenia.

5. Ubezpieczenie typu *all risks* a ubezpieczenie szkody ekonomicznej

W ogólnych warunkach umowy ubezpieczenia mienie jest zazwyczaj pojmowane jako przedmioty majątkowe tożsame z pojęciem rzeczy”.⁴⁸ W ubezpieczeniach mienia typu *all risks* podmiot ubezpieczony uzyskuje najszerszą ochronę ubezpieczeniową na wypadek zajścia wypadku ubezpieczeniowego.⁴⁹ Jednakże w tego rodzaju ubezpieczeniach co do zasady z ochrony ubezpieczeniowej wyłączone są tzw. czyste straty finansowe, rozumiane nie jako uszczerbek w samym mieniu, ale jako utrata wartości pieniężnych spowodowana uszkodzeniem lub utratą mienia (przy czym straty te są ubezpieczalne i na mocy umownych porozumień umownych mogą być objęte ochroną ubezpieczeniową).⁵⁰ W takim przypadku, w celu odpowiedniego zabezpieczenia własnych interesów majątkowych, postanowienie takie powinno *expressis verbis* być wskazane w treści umowy, w przeciwnym razie naprawieniu może podlegać wyłącznie szkoda wyrządzona w mieniu, tj. uszczerbek w danej rzeczy. W tym miejscu warto przywołać przykład angielskiej sprawy *Engelhart CTP (US) LLC v Lloyd's Syndicate*⁵¹ dotyczącej ubezpieczenia ładunku przewożonego drogą morską. W sprawie tej doszło do wystawienia fałszywych konosamentów, na podstawie których kontrahent powoda miał dokonać przewozu morskiego złogów miedzi. W trakcie kontroli okazało się, iż w rzeczywistości zamiast miedzi, w kontenerach od samego początku znajdował się żwir, o zwykłej wartości rynkowej. Powód, będąc w dobrej wierze, domagał się zapłaty odszkodowania od ubezpieczyciela za szkodę w postaci utraty ładunku (którego *de facto* nigdy nie załadowano) oraz poniesionych w związku z przewozem wydatków. Powód powoływał się na poszczególne klauzule zawarte w treści umowy ubezpieczenia typu *all risks*, argumentując, iż w treści umowy ubezpieczenia wskazano, iż w razie zajścia wypadku ubezpieczeniowego ubezpieczony chroniony jest na jak najdogodniejszych warunkach, a zakres udzielonej ochrony jest szeroki.

45. E. Bagińska, *Aggregation and divisibility of damage in Poland: tort law and insurance*, [w:] *Tort and Insurance law*, vol. 26, *Aggregation and divisibility of damage*, [red.] K. Oliphant, Springer, Vienna 2009, s. 307.

46. Uchwała SN z dnia 30 listopada 2005 r., sygn. III CZP 96/05 (OSNC 2006 nr 10 poz. 164).

47. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 2016 r., sygn. III CZP 11/16 (OSNC 2017, nr 3, poz.31).

48. K. Malinowska, *op.cit.*, s. 130.

49. *Ibidem*, s. 155.

50. *Ibidem*, s. 163–164. Szerzej na temat szkody ekonomicznej zob. M. Mikołajewicz, *Problematyka 'pure economic loss' ze szczególnym uwzględnieniem szkody wyrządzonej przez adwokata*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2010, nr 2.

51. *Engelhart CTP (US) LLC v Lloyd's Syndicate* 1221 [2018] EWHC 900.

Zgodnie z klauzulą *container clause* ubezpieczyciel ponosi odpowiedzialność w razie „niedostatku” (ang. *shortage*) w przewożonym ładunku. Sąd drugiej instancji uznał, iż w ubezpieczeniach typu „cargo”, głównym celem jest kompensacja na wypadek szkody fizycznej w danym ładunku. Stosując reguły wykładni literalnej, odwołano się do zwyczajnego pojęcia „niedostatku”, wskazując, iż nie może on mieć miejsca w przypadku, gdy nigdy nie doszło do załadunku kontenerów. Skoro więc miedz nigdy nie znajdowała się na statku, nie mogło dojść do jakiegokolwiek ubytku. Sąd za niezasadne uznał dokonanie wykładni rozszerzającej pojęcie *shortage*, podkreślając, że jeśli celem stron jest ubezpieczenie na wypadek szkody ekonomicznej (ang. *economical loss*), to musi to *expressis verbis* wynikać z treści umowy ubezpieczenia. Na tej podstawie sąd nie uwzględnił roszczenia powoda.

Sprawa ta wskazuje, jak istotne jest dokładne określenie przedmiotu ubezpieczenia mienia, w przypadku gdy szkoda jest szkodą ekonomiczną, nie zaś wyłącznie fizyczną.

Podsumowanie

Podmiot nieposiadający prawa własności do mienia jest legitymowany do zawarcia stosownej umowy ubezpieczenia pod warunkiem posiadania interesu ubezpieczeniowego, rozumianego jako interes ekonomiczny w zawarciu umowy ubezpieczenia. Dopuszczalne jest, aby to samo mienie było przedmiotem umów ubezpieczenia zawartych przez różne podmioty. W takim przypadku nie zachodzi obawa podwójnego ubezpieczenia, bowiem każdy z ubezpieczonych posiada swój własny interes ubezpieczeniowy, który to determinować będzie zakres ewentualnej szkody. W przypadku gdy pomiędzy ubezpieczonymi podmiotami podstawą ubezpieczenia jest szczególnie stosunek zobowiązaniowy, w celu minimalizacji kosztów związanych z ubezpieczeniem zasadne będzie dokonanie podziału ryzyka ubezpieczeniowego, co wydaje się szczególnie uzasadnione w stosunkach między przedsiębiorcami w kontekście optymalizacji kosztów. Brak interesu ubezpieczeniowego może skutkować nieważnością umowy ubezpieczenia, wówczas zasadne będzie roszczenie o zwrot uiszczonej składki.

Wykaz źródeł

Bagińska E., *Aggregation and divisibility of damage in Poland: tort law and insurance*, [w:] *Tort and Insurance law*, vol. 26, *Aggregation and divisibility of damage*, Oliphant K. [red.], Springer, Vienna 2009.

Botes E.; Kloppers H., *Insurable interest as a requirement for insurance contracts: A comparative analysis*, 26 *Afr. J. Int'l & Comp. L.* 130, 2018.

Byczko S., *Interes ubezpieczeniowy. Aspekty prawne*, DIFIN, Warszawa 2013.

Dubis W., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, Gniewek E., Machnikowski P. [red.], CH Beck, Warszawa 2017.

Kliszcz J., *Praktyczne spojrzenie brokera na problematykę zarządzania ryzykiem*, [w:] *Ryzyko ubezpieczeniowe. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki*, Serwach M. [red.], Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.

Kondek J.M., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III B*, Osajda K. [red.], CH Beck, Warszawa 2017.

- Kowalewski E., *Prawo ubezpieczeń gospodarczych*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz–Toruń 2002.
- Kowalewski E., *Wprowadzenie do teorii interesu ubezpieczeniowego*, [w:] *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, Wąsiewicz A. [red.], Bydgoszcz 1997.
- Krajewski M., *Umowa ubezpieczenia. Art 805–834 k.c. Komentarz*, CH Beck, Warszawa 2016.
- Malinowska K., *Zarządzanie ryzykiem w ubezpieczeniach mienia*, [w:] *Ryzyko ubezpieczeniowe. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki*, Serwach M. [red.], Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.
- Mikołajewicz M., *Problematyka 'pure economic loss' ze szczególnym uwzględnieniem szkody wyrażonej przez adwokata*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2010, nr 2.
- Orlicki M., [w:] *Prawo umów handlowych. System prawa handlowego. Tom 5*, Stec M. [red.], CH Beck, Warszawa 2017.
- Orlicki M., Pokrzywniak J., *Umowa ubezpieczenia. Komentarz do nowelizacji do kodeksu cywilnego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2007.
- Pokrzywniak L., *Dochodzenie roszczenia o odszkodowanie ubezpieczeniowe*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1973, nr 35, z. 2.
- Pokrzywniak J., [w:] *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz*, Gutowski M., CH Beck, Warszawa 2016.
- Raczyński A., [w:] *Kodeks cywilny. Tom II. Komentarz*, Gutowski M., CH Beck, Warszawa 2016.
- Song M., *Insurable interest in the law of marine insurance*, 1 Southampton Student L. Rev. 75, 2011.
- Stefanicki R., *Interes ubezpieczeniowy w świetle art. 821 Kodeksu cywilnego*, [w:] *Kierunki rozwoju ubezpieczeń gospodarczych w Polsce. Wybrane zagadnienia prawne*, Gnela B., Szaraniec M. [red.], DIFIN, Warszawa 2013.

Insurable insurance as a prerequisite of the property insurance if the insured does not own the property

The main aim of this article is to present the scope and boundaries of insurable interest in property insurance. It also considers insurable interest if the insurer does not own the insured property. The author reflects on when the insurance is legally permitted and what are the consequences should there be lack of insurable interest.

Key words: insurance, property insurance, insurable insurance, insurance of possessed property without the right of ownership.

MGR PAULINA WYSZYŃSKA-ŚLUFIŃSKA – Katedra Prawa Cywilnego, Uniwersytet Gdański, radca prawny,

e-mail: paulinaslufinska@prawo.ug.edu.pl,

nr orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7468-3639>

